

H.1 Inleiding: Luister je wel naar mij?

Vraag van volwassenen is vaak een vraag naar gehoorzaamheid, die van kinderen een smeekbede dat er naar zijn/haar verhaal geluisterd wordt. De start van leren communiceren met kinderen is in feite heel eenvoudig: de houding.

1.1 De dominantie van taal

Taalontwikkeling verloopt bij jongens vaak trager. Kinderen zijn sensitief ingesteld op hun omgeving en begrijpen situaties van daaruit, lang voordat er woorden bij horen. Ze ontvangen de woorden uit hun omgeving vanuit deze sensitiviteit voor situaties en koppelen hun begrip van de situatie aan de woorden die ze horen. Er is een sensitieve periode voor taal waarbinnen het kind op taal gericht is en waarin het deze taal vloeiend leert beheersen (geboorte-7 jaar). Daarna is er een sensitieve periode voor het verfijnen van de taal, vooral in grammaticaal opzicht en voor het leren lezen en schrijven (7-10 jaar). Volwassenen maken vaak de vergissing dat wanneer een kind in staat is om de woorden van een taal uit te spreken, het ook in staat is om de vragen te formuleren die hem of haar bezighouden (tot 10 jaar niet het geval). Kinderen kunnen vanuit hun gebrek aan het onder woorden kunnen brengen van wat ze willen vragen, repeteervragen stellen. Volwassenen interpreteren dat als onoplettendheid. Het kan inderdaad dat het kind slecht luistert. Maar het zal vaker een kind zijn dat probeert een bepaald antwoord te bewerkstelligen zonder in staat te zijn de juiste vraag daarbij te formuleren. Bij jonge kinderen loopt het begrip (passieve woordenschat) voor op de productie (actieve woordenschat) van taal. Dit kan leiden tot frustraties bij het kind wanneer volwassenen het kind niet begrijpen.

1.2 Leercapaciteit en leerbereidheid van kinderen

Maria Montessori (1950) stelt dat volwassenen meer respect zouden moeten tonen voor het kind dat helemaal zelf een taalsysteem weet te ontwikkelen → gebrek aan respect bv te zien in de wijze waarop volwassenen op school het kind het alfabet aanleren, voorbijgaand aan de grote eigen leercapaciteit van het kind dat al zelfstandig een taal geleerd heeft. Ook de leerbereidheid van kinderen is heel groot. Wanneer ze iets beheersen treedt er normalisatie op (het gevoel weer helemaal tot zichzelf te komen). Jonge kinderen zitten minder vast aan bepaalde patronen, zijn goed in staat om iets vanuit verschillende perspectieven te benaderen en zijn minder bevooroordeeld dan volwassenen. In eerste instantie neemt het kind vooral waar met de zintuigen, ervaringen worden niet/nauwelijks in woorden vastgelegd. Volwassenen hebben een vastomlijnde, talige wijze waarop ze de wereld beschrijven → kinderen grote druk om zich hieraan aan te passen. Reggio-benadering is erop gericht de intellectuele ontwikkeling van het kind te bevorderen door zich systematisch te richten op symbolische uitdrukkingwijzen. Door middel van creativiteit blijken jonge kinderen ons veel duidelijk te kunnen maken en spreekt hun 'kunst' dermate tot de verbeelding dat het werk van de kinderen van Reggio Emilia als expositie onder de naam 'De honderd talen van kinderen' wereldwijd grote indruk maakte. Werkwijze van Reggio kan gezien worden als een verdere ontwikkeling van het denken van Montessori. Gerichtheid op kinderen zelf en hun ontwikkelingsmogelijkheden staan centraal, maar is geformuleerd in het brede scala van uitdrukkingmogelijkheden (tekenen, vertellen, samenwerking en interactie met andere kinderen).

1.3 Betrouwbaarheid en suggestibiliteit

Tot voor kort werd gesteld dat de getuigenissen van jonge kinderen niet betrouwbaar zouden zijn. Er werd uitgegaan van een grote beïnvloedbaarheid van (jonge) kinderen, ze zouden gevoelig zijn voor suggestie. Tot 3 jaar blijken kinderen echter weinig gevoelig als het om een stressvolle gebeurtenis gaat die hen is overkomen. Suggestibiliteit neemt af van 4-8 jaar en meet weer licht toe vanaf een jaar of 13. Er bestaat een samenhang tussen de mate van suggestibiliteit en het niveau van morele ontwikkeling. Kinderen blijken gemiddeld niet oneerlijker te zijn dan volwassenen en niet minder betrouwbaar als getuige. 5-6 jarigen kunnen zelfs beter getuigen zijn dan volwassenen → minder schema's over een gebeurtenis en dus minder bevooroordeelde kijk. Wat de betrouwbaarheid van de gebeurtenissen van deze kinderen verkleint is dat zij op deze leeftijd nog erg beïnvloedbaar zijn en openstaan voor suggestieve vragen (zeker bij details). Zij gaan er vanuit dat de volwassenen serieus is en hen niet om de tuin wil leiden → uitlatingen van volwassenen niet ter discussie stellen.

Volwassenen zijn ook gevoelig voor suggestieve vragen. Suggestiviteit kan onbewust een vraag binnensluipen als vooroordeel van de spreker, maar is vaak ook een bewuste poging tot manipulatie van de luisteraar. Redenen waarom kinderen van 5-6 jaar betrouwbaar zijn:

- Kind minder bepaald en beperkt door taal: beheerst de taal voldoende en heeft nog niet de confrontatie op school gehad waar het merkt dat het de taal toch nog weinig beheerst
- Kind meer zelfvertrouwen dan 1 of 2 jaar later, wanneer het onzeker wordt door het falen op leertaken op school en het onder de indruk is van alle kennis van de leerkracht. Groeiende onzekerheid doet het kind aanpassen aan volwassenen
- Integratie van hersenen zorgt ervoor dat kinderen vanaf een jaar of 7 een gebeurtenis meer in een samenhangende context kunnen plaatsen → vormen schema's die bevooroordeeldheid kunnen vorderen. Ze zijn zich ook meer bewust van het belang van verbale communicatie voor volwassenen en begrijpen iets meer van de kenmerken van deze communicatie en de verschillende belangen die daarmee samenhangen.

Suggestibiliteit = De mate waarin iemand er door een ander toe gebracht kan worden te geloven dat iets is gebeurd of iemand eruit ziet op een wijze die niet in overeenstemming is met de werkelijkheid en met de herinnering.

1.4 Fantasie en werkelijkheid

In tegenstelling tot Piaget geven huidige onderzoekers aan dat het kind wel onderscheid kan maken tussen fantasie en werkelijkheid (2,5 jaar). Er zijn wel verschillen tussen volwassenen en kinderen in de omgang met fantasie.

- Capaciteit tot fantasie van kinderen is groter dan van volwassenen
- Kinderen hebben een kleine neiging om het waarheidsgehalte van een uitspraak te communiceren → voor volwassen moeilijk om te achterhalen of het kind het verschil tussen werkelijkheid en fantasie kan maken

1.5 Verschillen tussen jongens en meisjes

- Jongens kijken de eerste dag na hun geboorte langer naar voorwerpen, meisjes langer naar gezichten → voorkeursgedrag
- Jongens rijpen in het algemeen langzamer dan meisjes en vertonen meer problemen in hun ontwikkeling.

- Jongens hebben meer neiging tot probleemoplossend gedrag, meisjes meer tot veiligheid en steunzoekend gedrag, vooral wanneer een probleem voordoet.
- Jongens zijn geneigd te externaliseren, meisjes internaliseren wanneer een probleem voordoet
- Meisjes (en vrouwen) zijn meer talig gericht dan jongens (en mannen). Wanneer het gesprek spanning oproept, zullen kinderen de neiging hebben deze spanning weg te laten vloeien door middel van bewegen → gesprek beter onder actieve omstandigheden voeren.

Met deze eigenschappen rekening houden bij gespreksvoering met kinderen.

1.6 Vraaggericht werken

Als gevolg van de beperktheid van de literatuur wordt een model van gespreksvoering met kinderen gepresenteerd, dat weliswaar deels op de literatuur gebaseerd is, maar vooral op de ervaring die in het spreken met kinderen is opgedaan. Het model is leeftijdsgevoerd opgebouwd. Vraaggericht werken wordt gebruikt om het aanbod op hulpvragen en behoeften van kinderen te verbeteren. Het open vraaggesprek met kinderen is bedoeld om hen te vragen naar hun mening en gevoelens met betrekking tot bepaalde onderwerpen. Thomas Gordon (1989) heeft 'luisteren' tot kern van zijn model gemaakt. Zijn methode richt zich op de communicatie tussen volwassenen en kinderen, waarbij acceptatie fundamenteel is. In de communicatie is het belangrijk te onderscheiden bij wie het probleem ligt, bij de volwassene of het kind, op grond daarvan wordt de communicatie vormgegeven. Belangrijk in de methode is het spreken in de vorm van ik-boodschappen. Het model van Gordon is beperkt in die zin dat het zich vooral richt op de wijze waarop problemen bespreekbaar kunnen worden gemaakt en minder op de open communicatie met kinderen. De bij vraaggericht werken essentiële methodiek van doorvragen binnen het referentiekader van het kind ontbreekt bij Gordon. Kinderen zijn wanneer ze jong zijn weinig gericht op het communiceren van datgene wat hen bezighoudt. Hun egocentrisme zorgt er tot ong. 8 jaar voor dat zij niet altijd in de gaten hebben dat volwassenen niet op de hoogte zijn van wat er in hen omgaat. Bij kinderen met autisme is sprake van een onderontwikkelde en traag verlopende ik-anderdifferentiatie. In een gesprek liggen de prioriteiten van de gesprekspartners altijd verschillend. Gezien het machtsverschil tussen volwassenen en kinderen betekent dit dat de prioriteiten van volwassenen al snel voorrang zullen krijgen boven die van kinderen → gespreksvoering met kinderen snel hachelijk zodra we op informatie uit zijn en zodra we over moeilijke of gevoelige onderwerpen communiceren. Vraaggericht werken = Ontwikkeld door WESP. Het voeren van open vraaggesprekken en interviews op basis van actief luisteren door middel van doorvragen, je afvragen waarom iemand iets zegt, en rekening houden met de beleving en behoeften van de ander.

1.7 Het gesprekskader

Kwaliteit van de gespreksvoering met kinderen is afhankelijk van de kennis die het kind heeft over de aard van het gesprek. Bieden van duidelijkheid over het kader van het gesprek is van groot belang voor de kwaliteit van de gespreksvoering met jonge kinderen. Tot zo'n jaar of 8 is het voor kinderen echt niet altijd duidelijk wat de sociale codes zijn die aan een gesprek ten grondslag liggen. Kind leert bijvoorbeeld nauwelijks dat de regels hiervoor wederzijds zijn. Gespreksvoering tussen kinderen en volwassenen verloopt moeizamer als een volwassene ervan uitgaat dat het kind een onvolwaardige gesprekspartner is.